

УДК 378.81'243:316.7

Мілько Н.Є.

НОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Постановка проблеми. Освіта як соціальний інститут відповідно реагує на всі економічні, політичні та соціокультурні зрушення та зміни, що відбуваються в суспільстві. Зараз об'єктом навчання і виховання, як ніколи раніше, стають знання та виробнича компетентність, а ланцюгом цього процесу – інститути та університети, які продукують та надають нові знання. Іншою особливістю сучасної картини світу, на думку багатьох учених, слід визнати те, що наукове знання набуває статусу духовного пошуку та перетворення його на смисложиттєву орієнтацію. Тому сьогодні в пошуках відповіді на питання про своє місце у світі людина природно прагне до універсалізації, подолання роздрібленості сучасного наукового знання, цілісності істин.

Успіх реформ вищої освіти України багато в чому пов'язаний з підвищенням професіоналізму викладача – ключової фігури в освітньому процесі, яка визначає якість навчання та виховання майбутнього покоління. Ця позиція зумовлена тим, що важливим аспектом кризи освіти є проблема учителів, а точніше їх кваліфікації. На сучасному етапі реформування вищої освіти підвищуються вимоги до професійного рівня учителя, зростає роль його власної відповідальності за результати своєї праці. На зміну учителеві предметнику повинен прийти педагог-практик-психолог, який не тільки досконало володіє своїм предметом, але й вміє управляти собою, розвитком та вихованням своїх учнів. Найважливішим під час розробки проблем вищої педагогічної освіти має стати осмислення навчальної діяльності як процесу реалізації моделі особистості вчителя-професіонала, який спроможний успішно виконувати соціальне замовлення.

Проблема формування професійної компетентності вчителя іноземних мов постає особливо гостро, оскільки пов'язане з тенденціями розвитку світового співтовариства: змінюється соціокультурний контекст вивчення іноземних мов, що входять до системи мов міжнародного спілкування. Поступове перетворення України на більш відкрите суспільство стало стимулювати широкий розвиток міжнародного співробітництва. Це суттєво посилює визнання різними соціальними групами необхідності оволодіння однією чи декількома іноземними мовами міжнародного спілкування, що, у свою чергу, вплинуло на соціальний статус іноземної мови як навчального предмета й поклато ще більшу відповідальність на професійну

компетентність учителя іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що теоретичні положення щодо формування готовності майбутніх учителів до різних аспектів педагогічної діяльності висвітлені у працях відомих філософів, психологів, педагогів. Існує ряд напрямків, у яких вирішується проблема формування готовності: професійна готовність до педагогічної діяльності (В. Сластьонін, К. Платонов, О. Мороз, А. Линенко); професійно-естетична готовність (М. Веселовська, Т.Зотеева, Н.Конишева); психологічна готовність (М. Дьяченко, Л. Кандибович, О. Деркач, В. Моляко); морально-психологічна готовність (Л. Кондрашова) і готовність до інших видів діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів (В.Борисов, М. Вієвська, Л. Григоренко, А. Капська, К. Макагон, Л. Савченко та ін.).

Формулювання цілей статті. Досліджуючи проблему готовності, педагоги акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних і виховних засобів, за допомогою яких виникає можливість керувати процесом формування готовності, роботи психологів зорієнтовані на з'ясування характеру зв'язків, залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності. Сьогодні важливо усвідомити, що процес професійної підготовки повинен будуватися на основі цілісного підходу, який дозволяє розглядати всі дидактичні засоби як засоби професійного ставлення особистості майбутнього учителя. Слід зазначити, що сучасна система вищої педагогічної освіти повноцінної можливості не дає, оскільки кожна навчальна дисципліна вирішує свої специфічні завдання окремо від інших. Слід зазначити, що предметна освіта і навчання виокремлює із загальної структури лише інформативний аспект, а потенціал розвитку професійної підготовки майбутніх учителів залишається досить низьким. Саме тому, метою нашого дослідження є пошук та аналіз нових аспектів формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна освіта має низку властивостей, серед яких виокремлюються цілеспрямованість, цілісність, структурність, взаємодія з середовищем та іншими системами.

У той же час центром освіти як педагогічної системи є Людина, множина людей. Способом функціонування цієї системи є педагогічна діяльність. Система володіє педагогічним потенціалом, що дозволяє досягти результатів освіти, реально можливих у конкретних соціальних умовах, вона здатна розвиватися, є багатовимірною, багатозначною, відкритою, існуючою в просторі і часі [6, с.13].

Саме тому на думку В. Кременя „...сучасному вищому навчальному закладу потрібний викладач з іншою типологічною структурою особистості. Це повинен бути суб'єкт, який спроможний до саморозвитку і

самовизначення в ситуації що постійно змінюється” [3, с. 391].

Роль суб'єкта викладання в педагогічному процесі є надзвичайно великою і різноплановою. І.Зязюн підкреслює, що „...освіта неможлива без Учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки, Він завжди уособлював у собі мудрість суспільної свідомості і мав непересічний вплив на все суспільство. Він завжди був громадянином і професіоналом, він завжди був наставником, поводитирем у майбутнє” [4, с. 15].

Зміст навчання у вищій професійній школі визначається за двома взаємопов'язаними напрямками: виховання і розвиток особистості, та підготовка висококваліфікованого фахівця. Завдання полягає у комплексній підготовці майбутніх учителів за визначеними напрямками, причому, пріоритетність, першість того чи іншого напрямку є питанням спірним. Вчені, зокрема В. А. Кушнір, вважають, що забезпечити таку підготовку має цілісна система у структурі вищої школи, яка включає в себе обидва напрямки. На його думку, професійна підготовка передбачає врахування предметного, методичного, практичного та методологічного аспектів. Останній з-поміж них забезпечує систематизацію предметних та методичних знань, дає можливість теперішньому чи майбутньому педагогу диференціювати такі знання та визначити напрями своєї діяльності і розвитку [5].

Сучасна педагогіка професійної освіти для визначення професійної готовності вводить поняття професійної компетенції (К.Маркова, В. Кашницький, В.Сластьонін та ін.). Поняття професійної компетентності вчителя виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм [8, с. 40].

Структура професійної компетентності учителя може бути розкрита через дві групи педагогічних вмінь, а саме вміння, які характеризують теоретичну готовність учителя та його практичну готовність до професійної діяльності.

До змісту теоретичної готовності педагога досить довгий час включали лише певну сукупність психолого-педагогічних знань. В контексті рефлексивнотворчого підходу до професійної готовності майбутніх педагогів формування знань не є самоціллю, тому необхідно звернутись до форм прояву теоретичної готовності. Такою формою є теоретична діяльність, яка в свою чергу виявляється в узагальненому вмінні педагогічно мислити. Теоретична готовність педагога передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних та рефлексивних вмінь, а саме: правильно діагностувати ситуацію взаємодії, виділяти й формулювати основну педагогічну задачу та засоби її оптимального вирішення, планувати зміст, форму, методи та прийоми педагогічної діяльності, передбачати результати та інше [2, с. 51].

Зміст практичної готовності виявляється в зовнішніх уміннях, тобто в діях, які можна побачити. До них відносяться організаторські та комунікативні вміння. Такі вміння включають в себе наступне: формувати потребу в співпраці в умовах спілкування та спільної діяльності, стимулювати самостійність, активність та творчість, досягати соціально-психологічної єдності з учнями.

На основі аналізу ряду робіт, у тому числі дослідження В.Баркасі, під професійною компетентністю вчителя ми розуміємо інтегральне утворення особистості, яке включає сукупність когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається. Специфіка компетентності вчителя іноземних мов полягає в наявності сформованої іншомовної комунікативної компетенції, яка входить до складу когнітивно-технологічного компонента, до якого, в свою чергу, входять професійні знання, вміння, навички майбутнього учителя.

Багатогранність педагогічної діяльності вимагає опанування різносторонніх загальних і спеціальних знань, які відповідають базовому рівню професійної освіти. У майбутніх учителів іноземної мови має бути сформована іншомовна комунікативна компетенція, яка складається з мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції. Компетентному вчителю необхідно також бути обізнаним із педагогічними технологіями, прийомами педагогічного менеджменту, вміти застосовувати їх у своїй практичній діяльності.

Визначаючи соціальний компонент професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов, слід, на нашу думку, виходити з того, що сучасний учитель має розуміти суть сучасних соціальних проблем, які існують у суспільстві, мати громадянську відповідальність. Професія вчителя, головна ціль якої – виховувати підрастаюче покоління, вимагає від людини бути громадянсько зрілою особистістю – йому повинні бути притаманні ідейно-моральні якості, він має усвідомлювати свої права, обов'язки, відповідальність перед державою, суспільством, самим собою. Соціально компетентного учителя відрізняє високий рівень національної самосвідомості, знання культури, історії рідної країни, соціальна відповідальність. Підготовка майбутнього учителя невід'ємна від його практичної участі у суспільному житті, в рішенні завдань соціально-економічного будівництва. Майбутньому вчителю необхідно також усвідомлювати соціальну значущість своєї професійної діяльності, її необхідність для держави, суспільства.

Третім компонентом професійної компетентності учителів іноземних мов виступив полікультурний. Учитель повинен одночасно усвідомлювати

себе носієм національних цінностей і мати планетарне мислення. За своєю природою – це новий погляд на світ, його проблеми, можливі шляхи їх вирішення, боротьба за виживання людства, збереження довкілля, шлях до миру й благоденства. Необхідність формування в майбутніх учителів полікультурного компонента професійної компетентності пов'язана з тим, що на початку XXI століття все більш нагальною постає проблема мирного співіснування й продуктивного співробітництва людей різних націй, віросповідань, прибічників різноманітних стилів життя, представників різних культур, – тобто проблема діалогу культур. Тенденції розвитку світового співтовариства свідчать про те, що у глобальному масштабі єдиним шляхом до прогресу людства є інтеграція на рівні виробництва, споживання, формування національної самосвідомості, розвитку міжкультурних зв'язків [1, с. 9].

Саме в цьому контексті, на наш погляд, на перший план у підготовці учителів іноземної мови виходить формування готовності до організації міжкультурного діалогу.

Психологічна готовність людини до міжкультурної комунікації обумовлена рівнем його комунікативної компетентності та толерантності. Так, Л.Г. Почебут виділяє наступні компоненти структури міжкультурної комунікативної компетентності: культурологічне знання; вміння та навички грамотного спілкування не тільки з представниками своєї, але й інших культур; особливе відношення до людей, яке виражається в толерантності: терпимості й заінтересованості у ситуації спілкування, при збереженні власної ідентичності та стійкості до впливу з боку представників іншої культури; соціально-психологічна сенситивність – чутливість до стану і переживань інших людей, емпатичні здібності [7, с. 23].

Відповідно до цього, в теорії міжкультурної комунікативної готовності майбутніх учителів мають бути закладені способи та прийоми формування насамперед цих компонентів.

Висновки. Отже, вивчаючи та аналізуючи проблему професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, ми відзначаємо наступні нові аспекти:

1. У підготовці майбутніх учителів іноземної мови не можна не брати до уваги зміни, які спостерігаються в освіті і відбиваються на всіх її рівнях.

2. Забезпечити підготовку висококваліфікованого фахівця, зокрема майбутнього учителя іноземної мови, має цілісна система в структурі вищої школи.

3. Вивчаючи професійну готовність майбутніх учителів сьогодні необхідно звернутись до теоретичної діяльності, яка передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних та рефлексивних вмінь тобто вмінь педагогічно мислити.

4. Професійна компетентність учителя іноземних мов набуває актуальності у зв'язку із тенденціями розвитку світового співробітництва і в цьому плані єдиним шляхом до прогресу людства є розвиток міжкультурних зв'язків та здатність до міжкультурної комунікації.

5. У майбутніх учителів іноземної мови має бути сформована іншомовна соціокультурна компетенція, яка включає також соціокультурний компонент.

Враховуючи специфіку сучасної освіти, розвиток якої відбувається у міжкультурному просторі, вважаємо доцільним продовжити дослідження міжкультурного діалогу, його сутність як чинника особистісного та професійного зростання майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баркасі В.В. Формування професійної компетенції в майбутніх вчителів іноземної мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В.В.Баркасі. – Одеса, 2004. – 21 с.
2. Белкина В.Н. Структура профессиональной готовности педагога дошкольного образования к регулированию взаимодействия детей/ В.Н.Белкина // Костромской педагогический вестник. – 2000. – №2. – С. 51-57.
3. Вища освіта України і Болонський процес / за ред.В.Г. Кременя; авт. кол.: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бібин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 348 с.
4. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І.А.Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1.
5. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект: [монографія] / В.А.Кушнір. – Кіровоград: Видавничий центр КДПУ, 2001. – 348 с.
6. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вид-во «Віпол», 2000. – 636 с.
7. Почебут Л.Г. Теория межкультурной коммуникативной компетенции // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2007. – Вып 3.
8. Слостенин В.А. Педагогика: учеб. пособие/ В.А.Слостенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512с.
9. Філософські обриси сучасної освіти: монографія / авт. кол.: Предборська І., Вишинська Г., Гайденок В., Гамрецька Г. та ін.; за заг. ред. І. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 226с.

АНОТАЦІЯ

Мілько Н.Є. Нові аспекти формування професійної готовності учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу. У статті розглядаються нові аспекти формування професійної готовності майбутніх

учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу. Автор акцентує увагу на цілісності освітньої системи вищої школи та формуванні соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови.

Ключові слова. Діалог міжкультурний, готовність, компетентність професійна комунікація.

АННОТАЦИЯ

Милько Н.Е. Новые аспекты формирования профессиональной готовности учителей иностранного языка к организации межкультурного диалога. В статье рассматриваются новые аспекты формирования профессиональной готовности будущих учителей иностранного языка к организации межкультурного диалога. Автор акцентирует внимание на целостности образовательной системы высшей школы и на формировании социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка.

Ключевые слова. Диалог межкультурный, готовность, коммуникация межкультурная, компетенция профессиональная.

SUMMARY

Milko N.Y. New aspects of formation the professional readiness of foreign language teachers for organizing the multicultural dialogue. In the article the new aspects of forming the professional readiness of foreign language teachers for organizing the multicultural dialogue are considered. Author pays the attention to the integrity of the high school system of education and to the formation the social and cultural competence of e foreign language teachers.

Key words. Communication multicultural, competence professional, dialogue multicultural, readiness.